

Ogleda se vyv vodata okolo sebe si, no "Tramuntana" veche ne se namirashe na mjasoto, kydeto ja beshe ostavil. Pred nego se prostirashe njakakyv syvsem drug, sivozelen kamenist brjag.

Kato udavnik, kojto vizhda cjaloto si minalo v edin edinstven probljasyk, dokosnat ot mygljavata zavesa, kojato se vdiga i otkriva ogolenata i razkysana tykan na vremeto, Herceg se vidja v onazi septemvrijska sutrin na 1948 godina, kogato za pryv pyt zakrachi iz mrachnija Gymnasium, dushejki kato podplasheno zverche ostrija miris na urina ot uchilishtnija klozet i na plesen, s kojato bjaha propiti stenite na tova stogodishno avstroungarsko zdanie. Po tova vreme v grada imashe dve myzhki gimnazii: ednata REALNA, ot kojato izljazoha mnogo mechtатели, i drugata KLASICHESKA, otkydeto proizljazoha mnogobrojni modernisti. Herceg poseshtavashe Gymnasium-a - tretata gradska gimnazija, kojato otdavna veche e zakrita. Gymnasium-yt inache beshe izgraden v zastrashitelno pompozen secesionistichen stil, kojto se opitvashe da podrazhava na arhitekturata ot kysnija florentinski renesans. Chinovete v klasnite stai bjaha gravirani s imena i risunki na mnogo pokolenija uchenici; Herceg prochete po grapavata im politura razlichni zaryki, koito mu podvikvaha predshestvenicite prez vremeto, razgleda profilite i golite zhenski tela, otkri chak i izrjazani malki vratichki za igra, narichana "kopchemet" (kopchetata se nasochvaha kym vratichkite s plyzgashti udari ot metalni grebeni). Vsjaka klasna staja imashe tumbesta "Carica na pechkite", okolo kojato v radius ot dva metra dyskite bjaha obgoreli i tymni.

Negovijat klas beshe na tretija etazh. Izkachvashe se do nego po izlyskani i vdlybnati po sredata golemi stypala, chijto kamyk beshe iztyrkan ot podmetkite na sto pokolenija momcheta. Obikoli vnimatelno bydeshtoto si mychilishte: pred nego sa znachi osem tyzhni godini v тази siva sgrada, razbira se, dokolkoto shteshe da ima kysmet, che da uspee da preskochi vsichki spynki, koito shteshe da mu postavja kovarnoto uchilishte.

Dnes, kogato syvremennite uchilishta sa tolkova svetli, s prozrachni zavesi na shirokite prozorci, a podyt pokrit s linoleum v zhivi cvetove, trudno e da si predstavish vechnija sumrak, kojto careshe prez cjalata godina v tova staro zdanie. Ostrijat vik na rychnija zvyneec objavjivashe haosa na petminutnite mezhduchasija: iz betonnite koridori grymvashe uchenicheskata tylda, vyrgaljaha se momcheta v kylboto na konvulsivna bitka za prestizh, shljaeha se bez cel malki melanholici, a klozetite se prevryshtaha v pushalni i hramove na onanizma. Sled tova zvyneecyt pak izvikvashe uchenicite za chas i po koridorite zapochvaha da plavat velichestvenite uchitelski vlechugi, pridruzhavani ot malki pomagachi-podlizurkovci. Zaplashitelnata vyrvolica, izbylvana ot pastta na uchitelskata staja, plyzvashe po etazhite. Podir vseki uchitel vyrveshe chinno njakoe momche, vyvedeno v svetite tajni i udostoeno tozi den s privilegijata za mig da nadzyrne v neprikosnovenata uchitelska staja i da nosi njakoe pomagalo. Taka mykneha chudovishtno golemite geografski karti, ot koito na parcali nabybnali planinski masivi i okapali kontinenti, gipsovi bjustove na Volter (bezyzba stisnata usta, pylna sys skepsis), na Vuk Karadzhich bez desen mustak, ili zastrashitelno goljamo hodilo ot gips, tors na Venera Miloska, na kojto njakoj malyk pornograf beshe izrisuval vylmo, globus s dupka na mjastoto, kydeto bi trjabvalo da se namira Evropa (sjakash beshe eksplodirala njakakva gigantska bomba i

ja iztrila ot povyrhnostta na zemnoto kylbo, pod neja zeeshe krater, kojto zavinagi se beshe vrjazal v syznaniето na Herceg kato preduprezhdenie kym starata pokvarena Evropa), noseha prashni paralelepiedi i kubove, skacheni sydove i pjasychni chasovnici, prashtjashti dekirikovski komplekti ot golemi triyglynici i metafizicheski pergeli s tebeshir; kupishta tetradki, nashareni s cherveno mastilo, a ot vreme na vreme sled nakokoshinenata uchitelka po estestvoznanie mozheshe da se sreshtne dylgo shestvie ot momcheta (scena-parodija na Snezhanka i sedemte dzhudzheta), koito noseha v pregyrdkite si vosychni glavi, po koito decata se ucheha da razpoznavat razlichnite choveshki rasi. Oshte na vtorija den v gimnazijata, Herceg, napylnо uzhas'en, gi gledashe vtrencheno s misylta, che toku-shto e izvyrsheno njakakvo goljamo klane, ot koeto sega se nosjat otsecheni vrazheski glavi. Kraj nego prenesoha myrtveshki zhylt kitaec s perchem, indus s cherep, omotan s chalma - prilichashe na magjosnika Svengali, tyj kato i sled smyrтта si se hileshe sys zagadychnata si usmivka, a sled tova preminaha kydrokos papuas s cvjat na shokolad, chervenokozh s otchupen nos i nakraja - venecyt na chovechestvoto: belokozhijat, sys smaragdeno sini ochi, chijato bolnava kozha se ukrasjavashe ot zasukani husarski mustachki! Ponjakoga po koridora prenasjaha gol rozov chovek bez polovi organi, koito sramezhливо bjaha izbegnati pri naglednoto obuchenie. Chovekyt otvyn beshe cjal i gledashe uchudeno momchetata, no shtom se otvoreshe edna tajna vrata na stomaha mu, te vizhdaha vsichkite mu vytreshnosti, kato ne vjarvaha, che syshtite takiva neshta se namirat i v tjah. Vednyzh, dokato go prenasjaha po koridora, Chovekyt se otvori ot samo sebe si i izsipa vytreshnostite si na betona. Pred krakata na Herceg se iztyrkoli syrceto i se razpadna na kameri i pedsyrdija. Uchenicite sybiraha dalaka, bybrecite, chervata i belite drobove i gi typcheha vytre, v praznata kuhina,

no toj syvsem ne iskashe da gi prieme obratno. V Gymnasium-a Herceg za pryv pyt vidja i skelet, chiito rebra, nanizani na tel, se kiskaha s prizrachen kikut. Prez mezhduchasiето postaviha zapalena cigara mezhdu cheljustite mu. Struvashе im se, che prizrakyat se naslazhdava na dima!

Direktoryt na Gymnasium-a, visok dostolepen starec s cheren redingot, ot njakakva otdavna izcheznala chinovnicheska galaktika, izlizashe rjadko ot kabineta si, no shtom se pojaveshе iz koridorite ili v njakoja klasna staja, nastypvashe tishina, a onezi, koito syberjaha dostatychno sili, prezglava bjagaha v naj-blizkite klozeti. Po liceto mu vinagi se reeshe malko razsejano, studeno izrazhenie na kapitan ot prezokeanski korab, zagledan v njakakva, samo na nego izvestna, dalechna cel. Beshe v systojanie da prinudi i naj-strogite uchiteli da vyrvjat s tancova stypka, dokato go sledvat na pochetno razstojanie. Momchetata gi hvashtaha v laskatelski, rabolepni metani i, shtastlivy, che i te "sa si namerili majstora", shepneha, che uchitelite gi e "shube ot starija"! Direktoryt inache mnogo prilichashe na carja ot njakoja prikazka: v kraen sluchaj vezirite i pyrvite mu ministri mozheha da bydat pokvareni i podmazvachi, no toj beshe vyn ot vsjakakvo symnenie, dori i za naj-zakoravelite povtarachi!

Po vremeto, kogato Herceg trygna v gimnazijata, uchitelskijat syvet prilichashe na grupa ostareli korabokrushenci vyrhu sal, kojto plava bez nadezhda, nosen ot kapriznite vetrove novoto vreme. Mladata dyrzhava oshte ne beshe uspjala da obuchi svoi sobstveni uchiteli i volju-nevolju trjabvashe da prieme uslugite na vsichki onezi, koito se bjaha postavili na razpolozhenie, sled kato naj-dobrite uchiteli bjaha izginali prez vojnata, na stranata na revoljucijata. Tezi prezhiveli starci pyk, po stechenie na obstojatelstvata, prenesoha po tjasna i hlyzgava dyska, kojato oshte izvestno vreme prehvyrljashe jaza, razdeljasht edinija svjat ot drugija, i nachina si na predavane na

znaniyata, prastarite si rituali i strogostta, kojato veche sama si beshe omryznala; tehnite svoenravni osobnjacheski navici se obremenihya oshte poveche sys straha pred vsichko, koeto beshe mlado i novo i koeto zaplashvashe da srine veche prognilata jerarhija, izgrazhdana sto godini. Chast ot Avstroungariya zhiveeshe taka kato pod styklen pohlupak chak do petdesette godini. Novijat svjat oshte ne beshe nastypil, a stariyat oshte ne beshe otrmjal i dnite v Gymnasium-a potekoha prividno spokojno po staroto ruslo. Taka na Herceg, bez da syznava tova, se predostavi edinstvenata vyzmozhnost sred poslednite da vidi svaljaneto ot repertoara na trogatelnoto predstavlenie s artisti, podobni na uchitelja Janings ot "Sinija angel". Izlizaha edin sled drug v pensija, samota i dylboka anonimnost, zavinagi otkysnati ot katedrata (chiito dyski syshto oznachavat zhivot!), napuskajki malkija si vsekidneven teatyr, pylen s deca, koito neprekysnato se smenjaha, taka che ne bjaha zabeljazali kak sa navlezli dylboko v sedmoto si desetiletie. Herceg izpitvashe kym tjah i trogatelna ljubov, i omraza, kojato s techenie na godinite vse poveche izblednjashe, otstypvajki mjasto na razbirane, sklonno da proshtava. A kogato naj-posle dojdoha pyrvite diplomirani uchiteli, ne po-vyzrastni ot dvajset i tri godini, momchetata edva togava vidjaha kakvo sa izgubili. Novata partida prepodavateli, kojato popylvashe svobodnite mesta, nakara vsichki da syzhaljavat za starcite. Zad vratata na uchitelskata staja se vodeshe, javno, borba na zhivot i smyrt. Edno pokolenie idvashe, a drugo, izprashtano s vicove i smeshni risunki po STENVESTNICITE, otivashe v tymninata, ot kojato poveche njamashe vryshtane. Agresivnite mladi prishylci ne se primirjavaha tyrpelivo da chakat prepodavatelski mesta - iskaha gi vednaga! Starite uchiteli pyk prekaleno dobre znaeha, che borbata, kojato vodjat, predvaritelno e izgubena, i vse po-chesto izpadaha v tipichnoto starchesko musene, iztykvaha njakakvi

prava i nedokazani zaslugi, za koito po-mladata chast ot kolegijata nito imashe vreme, nito projavjavashe razbirane. Pri tova se ustanovi, che njakoi ot prochutite uchiteli - legendi na Gymnasium-a - njamaha zavyrsheno syotvetno visshe obrazovanie i che spored novija zakon, nezakonno sa prepodavali s godini. Momchetata sys strah i syzhalenie gledaha tezi dovcherashni bogove, sega nizvergnati, kak pobeleti za edna nosht, se vlachat po koridorite s navedeni glavi, izvednyzh nesigurni i, sjakash izgubili se. Izvestnijat Duka, uchitel po matematika - strah i uzhas za chetirijset vipuska - kojto imashe obichaj da kazva: "Samo Gospod Bog za mene znae za petica, az znam za chetvorka, a ti nikoga njama da imash poveche ot dvojka!" - beshe pensioniran vnezapno, zashtoto se okazalo, che oshte predi onazi vojna bil zavyrshil samo dva klasa na njakakvo voenno geodezko uchilishte v Marburg, v onova minalo predvaritelno vreme, za koeto sa izgubeni tochnite dannii, svidetelstva i uchilishtni knigi. Pyrvata zapoved za naznachenieto mu otvarjala vrata za bydeshtoto napredvane v sluzhbata; taka che nikoj i ne pomisljal da proverjava matematiceskata legenda, predi da pristigne mladijat uchitel (zhestoko pedantichen kato slavnija si pedshestvenik, vosychno bled i sys zadylzhitel'nata jazva na stomaha), kojto byrzashe da zaeme mjestoto. Uchenicite posle vizhdaha kak Duka, pijan i polusmahnat, byrzo krachi po Obala, izbjagvajki da se obazhda na bivshite si kolegi i uchenici. Na njakoi velikodushno pozvoliha za opredelen srok da zavyrshat visshe obrazovanie, takiva pyk sami bjagaha, kato se hvashtaha za druga, po-malko avtoritetna rabota.

Direktoryt na Gymnasium-a sega naj-setne beshe prinuden da izleze ot omagjosanija si kabinet i da vleze v otkrit boj. Na edin pedagogicheski syvet, kojto prodylzhi do mnogo

kysno, do prizori, toj stana i udari s jumruk po zelenoto sukno, s koeto beshe pokrita masata za syveshtanija"

- Shte se oplacha lichno na gospodin bana na Drinskata banovina! - zaplasi toj, a tozi otchajan protest predizvika saljut ot smjah u po-mladata auditorija, a uplashedo spoglezhdane ot onazi, drugata, po-vyzrastnata, strana na masata, chiito redici bjaha veche oredeli.

Nikoga ne mozheshe da zapomni nito registracionnija nomer na kolata si, nito smetkata si v bankata, a samo sled sedmica otsystvie s trud si spomnjasho telefonnija kod na grada i shestte cifri na sobstvenija telefon. Beshe go sram da si priznae, no ot gledishte na matematikata toj beshe i si ostana naj-primitivnoto syshtestvo, koeto ne mozhe da razdeli i dve chisla edno na drugo! Sred chislata i znacite, koito izpisvashe po goljamata cherna dyska (dnes dori i uchilishtnite dyski sa zeleni), dokato ostatykyt ot tebeshir se trosheshe mezhdu nervnite mu prysti, posipvajki kosata, gyrloto i nozdrite s myrtveshki bjal prah, se chuvstvashe napyлно bezpomoshthen - sjakash zalagashe kapan sam na sebe si. Obiknoveno kvadratno uravnenie, naprimer:

$$y = x^2 + \frac{4ac - b^2}{4a^2}; y = ax^2 - \frac{b^2 - 4ac}{4a^2}$$

prilichashe na Herceg na mashina za melene na mlado meso; gmurnal se v nejnite shifri i jeroglifi, v тази zastrashitelna matematicheska vselena, mu se struvasho, che njakakyv bezmilostno precizen mehanizym go zahvashta sys zybните si koleleta i kolkoto i da mu se syprotivljashe, toj go vyvlichashe vse po-dylboko v uravnenieto, potapjashe go pod drobnata cherta, machkashe go sys skobite, vadeshe mu kvadratni koreni ot gyrloto, plasheshe go s neizvestnoto, chak dokato nakraja, razperdashinen i s natrosheni kosti, ne go propusneshe prez

znaka na ravenstvoto, izpylnen s oblekchenie, che naj-posle kato nulata shte stane raven na nula!

Uchiteljat Grahovac se otnasjashe kym nego s leko syzhalenie, tochno kato hudozhnik, kojto nabljudava neshtasten daltonist, ili akordjor - hora bez vsjakakyv sluh, v chijato kyshta imenno nastrojva pianoto. Tova momche, spored Grahovac, ne znaelo kakva zashtita gubi v tozi haotichen zhivot, kydeto edinstveno matematikata bila okonchatelna, neizmenjaema i chista. Shejsetgodishen, s atletichen ryst i tromava pohodka, s vyzdylgi rychishta, koito stigaha pochti do kolenata mu, uchiteljat Grahovac prilichashe na pljushen mechok, chijato kozina sa proskubali decata v igrata si, a toj se e protril i izproshnal po rybovete. Liceto mu se ukrasjivashe ot boksjorski schupen nos i drebni ochi na kyrtica, koito dobrodushno migaha pod rizhite migli.

Iz uchilishteto se razprostranjashe, che pritezhave strahotna sila, ostanala oshte ot vremeto, kogato bil borec. Povyrazstnite hora oshte si spomnjaha, kogato kato mlad stazhant v Travnik izljazyt na dvuboj s prochutija pehlivan Kara-Musa ot Anadola, kojto, kakto i ostanalite iztochni borci, mazhel tjaloto si s maslo, taka che staval neulovim za protivnika kato sapun vyv voda. Tazi sreshta reshavala mnogo poveche ot tova koj ot dvamata e po-silen: edinijat, kojto zhiveel kato si merel silite po panairi i sborove, ili drugijat, kojto po vremeto na sledvaneto si v Zlatna Praga se zanimaval mezhdu drugoto s klasicheska borba akademichen stil - tova bil sblysyk na dva stila, na dve civilizacii, nakraja, na dve razlichni shvashtanija za feyr-plej, a cjalata borba se razigravala pred ochite na Travnishkata charshija, za chiito simpatii se bieli dvamata atleti. Kara-Musa e trjabvalo da zashtiti prestizha na prastarata pehlivanska tradicija, v kojato imalo neskrita zhestokost, a mladijat stazhant, ot druga strana, predstavjal obnovenija olimpijski stil na prosvetena

Evropa. Predizvikan da izleze na ringa (v dejstvitelnost, obiknoven kryg ot zriteli, pred chiito noze lezhalo stypkano chergilo ot palatka, koeto bilo neobichajno za Grahovac sled kozhenite matraci v cheshkata stolica), mladijat uchitel znael: izgubi li dvuboja s Kara-Musa, gubi momentalno i celija si avtoritet v tova bosnensko gradche, kydeto bilo pyrvoto mu rabotno mjasto. Zapochnala borbata! Maznata Mala Azija se izplyzvala umelo ot vsjaka srednoevropejska pregrydka na obyrcanija Grahovac. Uchenicite mu i tehните roditeli veche se podsmihvali, dokato Kara-Musa se izmykval kato hlyzgava zmiorka, podigravajki se na uchitelja. Nakraja Grahovac tolkova pobesnjaj, che upotrebil edna nepozvolena tajna hvatka (bil mu ja pokazal njakakyv pytuvasht borec pri edno studentsko turne v Tunis) - izpynal prystite i na dve te si ryce i gi stegnal kato smyrtonosni ostrieta, za da gi zabie do kitkite s edin silen iznenadvasht udar v slabinite na pehlivanina, ot koito bliknala gysta, mazna, cherna kryv! Govorjat, che Grahovac dyrzhal v dve te si shepi chernija drob na Kara-Musa i che pehlivaninyt izdyhnal taka, v rycete mu, kato procedil samo edna duma: "Kuche!" Vsichko tova, kazvat, se sluchilo otdavna, a edinstvenijat ostanal zhiv svidetel, samijat uchitel Grahovac, njamashe nikoga zhelanie da govori za pobedata si. Sled sreshtata s Kara-Musa izostavil zavinagi borbata i poveche nikoga ne stypil na ring.

Predavashe matematika v Gymnasium-a, sjakash vyrshi njakakva vtorostepenna, neprijatna i malko dosadna rabota. Cjalata mu ljubov, celijat mu zhivot, bjaha nasocheni samo v edno napravlenie: veche desetiletija nared s luda strast se opitvashe da reshi njakakva, po vsichko sydejki, syvsem nereshima zadacha, postavena oshte ot Karl Fridrih Gaus (1777 - 1835), edin ot naj-golemite nemski matematici i astronomi. Nikoj ne znaeshe koja e vyprosnata zagadka, osven deto se

shushukashe, che stavalo vypros za teorijata na chislata i metoda na naj-malkite kvadrati, dokato pyk drugi tvyr djaha, che stavalo duma za korekcija na klasicheskija metod na Gaus za opredeljane na traektorijata na toku-shto otkritija po onova vreme planetoid Ceres po tri izvestni blizki polozhenija, koeto dava vyzmozhnost novoto mu otkrivane v sledvashtoto mu mestopolozhenie vyv vremeto ("Theoria motus corporum coelestium", 1804). Uchenicite mu, koito, estestveno izobshto ne podoziraha tajnata strast na svoja uchitel, oprostih neshtata: razglasih iz grada, che Grahovac vsyshtnost izchisljaval kvadraturata na kryga! Po-glupavite - che pravel proekti za perpetuum mobile!

No kakvoto i da beshe, v tih, postojanen unes, kojto granicheshe s ludost, a i s religija syshtevremenno, uchiteljat vlagashe v tova nachinanie celija si zhivot, bez ni naj-malyk ostatyk. Osven tova, beshe go napusnalo i semejstvoto mu i toj zhiveeshe kato edinak njakyde okolo Katedralata, v bekjarska staichka, kojato edva uspjavashe da pobere tezhkoto mu tromavo tjalo. Po njakakyv povod Niko Herceg beshe nosil pismeni raboti na bolnija uchitel i taka be imal rjadkata vyzmozhnost otblizo da razgleda тази matematicheska byrloga. Zavari Grahovac, uvit v odejalo i v staroto si zimno palto, da sedi v krevata i da se vzira v planina izpisani s teoremi hartii. Dori i ne zabeljaza idvaneto na momcheto, nito pyk mu obyрна vnimanie, kogato sled izvestno vreme to izleze na prysti ot bednata staichka.

Sred kolegite si - uchiteli ot Gymnasium-a, minavashe za nepopravim chudak bez vsjakakyv avtoritet. Sutrin zakysnjavashe za pyrvija chas, ochite mu bivaha zacherveni ot noshtnata rabota na lampa. Nikoj ne se iznenadvash osobeno, che krakata mu bivaha obuti s razlichni obuvki ili che pod maznoto mu sako se podavashe gornishteto na pizhama.

Odumvaha go, che si kupuva samo zhenski chorapi, koito, shtom se skysat na prystite, izrjazva s nozhica i gi podgyva, dokato izdyrzhat! Vynshnijat mu vid mnogo napomnjashe na izbjagal katorzhnik - svoego roda nashenski Zhan Valzhan, na chieto opisanie inache tvyrde otgovarjashe. Kydeto i da otideshe, trudovete si noseshe vinagi sys sebe si v goljama kozhena chinovnicheska chanta bez dyno, kojato beshe podsigurena s dvojni remyci i ryzhdjatali kljuchalki. Vsichko u tozi chovek beshe tromavo i tezhko, a chantata mu prilichashe poveche na kufar, otkolkoto na chanta, kojato se nosi na rabota. V nejnata utroba sred hartiite se vyrgaljaha ostatyci ot hrana - trohi i kozhichki ot slanina, imashe i mryсно beljo, koeto uchiteljat beshe zabravil da zanese na prane, i pisma s chudnovati chuzhdestranni marki. Grahovac vsyshtnost si korespondirashe s mnogo matematici i astronomi po sveta, a sred tjah se namiraha imenata na avtoritetni akademici, syshto zarazeni ot napraznoto reshavane na Gausovija problem. Promykvajki se mychitelno, chrez sizifovski trud, uchiteljat chesto popadashe pytjom na otkritija, koito sys stojnostta si mozheha da ozarjat zhivota pone na deset posredstveni matematici. Tezi vtorostepenni plodove na truda si toj podarjavashe na vsichki, koito iskaha da gi vzemat, neprestanno vzrjan vyv vse po-otdalechavashtata se cel, za kojato zhertvashe vsichko, koeto pritezhashe. Iz Gymnasium-a se govoreshe, che bil otkazal na mnogo pokani da zamine za chuzhbina, kydeto mu bili obeshtavali i predlagali mnogo titli, razni pochesti, asistenti, prostor za dejstvie i kupishta pari, no Grahovac othvyrljal vsichko tova i ostaval, koj znae zashto, sam i beden v Saraevo, kydeto Herceg chesto go vizhdashe prez vitrinata na kafene "Central" kak treskavo presmjata neshto kraj nedokosnatija izstivasht chaj, s vechnata chanta v krakata kato vjarno kuche-pridruzhitel na slepci. Govoreshe se oshte, che mnogo prochuti matematici - universitetski profesori, na koito

izprashtashe rabotite si, otkazvali da mu sytrudnichat po-natatyk, tyj kato se okazalo, che toj znae mnogo poveche ot tjah! Koe beshe istina ot vsichko tova, Herceg nikoga ne razbra.

Vlizashe v chas, kimvajki s glava, sjakash se izvinjavashe na vsichki za njakakva tajna vina i momchetata chuvstvaha tova i zatova na urocite mu vladeeshe neopisuema byrkotija. Vednyzh dori samijat direktor na Gymnasium-a trjabvashe da vleze lichno v chasa na Grahovac, privlechen ot vrjavata. Uchiteljat im tromavo se nadigna ot stola i s dylbok poklon razperi ryce, izrazjavajki kartinno porazhenieto si: pravete s men i s tjah kakvoto iskate! Kogato izpitvashe za kvadratni uravnenija, prilichashe na prochut virtuoz, kojto, zaradi korichka nasyshten hljab, trjabva da obuchava sopolankovci po solfezh. Samo vednyzh izgubi za mig dobrodushieto si: v denja, kogato malkijat Agich na shega mu skri chantata s hartiite. Togava onemelijat klas i sam im'a vyzmozhnostta da se uveri v strashnata mu sila. Sgrabchi nasluki njakolko ot naj-blizkite momcheta (mezhdou koito imashe i dosta edri magareta) i gi vdigna v buket visoko nad glavata si kato njakakyv Laokoon. Mycheha se da se iztrygnat gore pod samija tavan, molejki za pomosht i mjatajki kraka i ryce, dokato njakoj ne vyrna skrishom chantata na katedrata. Grahovac edva togava nezhdno gi spusna na chinovete im i se vyrna, bez da kazhe duma, na diskata da prodylzhi prekysnatata zadacha.

Chak sled mnogo godini Herceg zapochna da razbira dejstvitelnite razmeri na avantjurata mu; borbata mu na samotnik s okryzhashtata go sreda, nachina, po kojto s dostojnstvo izdyrzhashe na mizerijata v imeto na njakakva trudno dostizhima cel, pylnoto mu prenebrezhenie kym zhivota v grada, prezrenieto mu kym uchitelskata staja i drebnite uchitelski dushichki, koito se jadjaha pomezhdou si zaradi razpredelenieto na chasovete i zaplatite, tozi nesravnimo

blagoroden entuziazym, zaplashtan vinagi sys strashna samotnost sred horata, koito ne znaeha ezika na matematikata... I vsichko tova uchiteljat Grahovac vyrsheshe, bez da pridava na otrenchenostta si njakakva osobena vazhnost - bez mychenicheski oreol, taka skyp na asketite, sjakash za nego tova beshe edinstvenijat nachin na zhivot. Herceg znaeshe, che nikoga njama da byde tolkova silen da stane ravnodushen kym ljubovta i priznaniето, nikoga zadovolen ot sebe si i nikoga dostatychno lud da se zapali po edna takava neizvestna cel. Gmurnal se v dylbinite na kyrtychija mu pogled pod rizhite klepachi, opyrteni ot tjtjtunevija dim, Herceg otkrivashe nevizhdana sila i postojanstvo i neshto poveche ot tova - zrelost, kojato mu darjava syznaniето, che ne e vazhno kyde zhivee chovek, v Parizh ili v Saraevo, ako dokraj e predan na edna goljama tajna, kojato izpylva zhivota mu sys smisyl.

"Imash li neshto, koeto da ne si poluchil ot drugite?"